IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MILLATLARARO MUNOSABATLARNI TARTIBGA SOLISHNING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

Soporboyev.A.S
Ma’mun universiteti, I bosqich magistranti
Email:akbarsaparbayev2@gmail.com
N.K.Nurullayeva
Ilmiy rahbar: t.f.n., dots.
Email:nodiranurullaeva04@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23118648

Annotatsiya. Ushbu maqola O‘zbekiston Respublikasida millatlararo munosabatlarni tartibga solish, jamiyatda turli millat va elat vakillari o‘rtasida totuvlik, hamjihatlik va bag'rikenglikni ta’minlashning konstitutsiyaviy va huquqiy asoslarini keng qamrovli tahlil qilishga qaratilgan. Unda Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan inson huquqlari, teng huquqlilik prinsiplari, qonunchilik hujjatlarida milliy bag‘rikenglik masalalarining aks etishi hamda davlat siyosatida millatlararo do‘stlikni mustahkamlashning ustuvor yo'nalishlari chuqur o'rganilgan. Maqola milliy qonunchilik tajribasini tahlil qilish asosida mamlakatda barqaror ijtimoiy-siyosiy muhitni saqlashda, fuqarolik jamiyati institutlari (xususan, milliy madaniy markazlar) faoliyatida huquqiy normalarning ahamiyatini ochib beradi. Shuningdek, xalqaro huquq normalarining milliy qonunchilikka implementatsiya qilinish jarayonlari va yuzaga kelayotgan dolzarb masalalar bo'yicha ilmiy xulosalar berilgan.

Kalit so‘zlar: Konstitutsiya, millatlararo munosabatlar, huquqiy asoslar, teng huquqlilik, milliy bag‘rikenglik, fuqarolik jamiyati, inson huquqlari, kamsitishga yo'l qo'ymaslik, milliy-madaniy markazlar, qonun ustuvorligi.

Kirish. Tarixan O'zbekiston hududi Buyuk Ipak yo'lining markazida joylashganligi sababli turli xalqlar, madaniyatlar va dinlar tutashgan yirik sivilizatsiya o'chog'i bo'lib kelgan. Bu zamin azaldan turli elat va millat vakillari tinch-totuv yashaydigan, o'zaro madaniy almashinuvlar faol olib boriladigan makon hisoblanadi. Bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasida 130 dan ortiq millat va elat vakillari yagona, ahil oila bo‘lib yashab kelmoqda. Mamlakatda barqaror taraqqiyotni ta’minlash, fuqarolik jamiyatini shakllantirish va demokratik huquqiy davlat qurish yo‘lida millatlararo totuvlikni asrash davlat siyosatining eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biridir.

Har qanday ko‘p millatli davlatda ijtimoiy barqarorlik, siyosiy xavfsizlik va iqtisodiy taraqqiyot bevosita millatlararo munosabatlarning qay darajada to‘g‘ri, adolatli va qonuniy tartibga solinganligiga bog‘liq. Jahonda yuz berayotgan globallashuv jarayonlari, turli mintaqalardagi etnik va diniy ziddiyatlar sharoitida jamiyatda bag'rikenglik muhitini saqlab qolish alohida ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston o‘z mustaqilligining dastlabki kunlaridanoq inson huquqlari va erkinliklarini, xususan, fuqarolarning irqi, millati, tili, dini va ijtimoiy kelib chiqishidan qat’i nazar teng huquqliligini ta’minlashni o‘zining strategik maqsadi qilib belgiladi.

Ushbu siyosatning eng oliy huquqiy ifodasi sifatida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida millatlararo munosabatlarni tartibga soluvchi mustahkam huquqiy poydevor yaratildi. 2023-yilda umumxalq referendumi orqali qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyada inson huquq va erkinliklari, jamiyatdagi barcha qatlamlarning manfaatlari yanada kengroq qamrab olindi. Mazkur tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda millatlararo totuvlikni ta'minlashning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslarini kompleks tahlil qilish, ushbu huquqiy normalarning amaliyotdagi ijrosi, fuqarolik jamiyati institutlarining (jumladan, milliy madaniy markazlarning) bu boradagi rolini yuridik nuqtai nazardan ochib berish va sohani takomillashtirish bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O‘zbekistonda millatlararo munosabatlarning huquqiy asoslari milliy huquqshunoslik, siyosatshunoslik, sotsiologiya va etnologiya fanlarida ko'p qirrali tarzda o‘rganilgan. Akademik A.X. Saidovning asarlarida inson huquqlari va xalqaro huquq normalarining milliy qonunchilikdagi o'rni, jumladan, BMTning inson huquqlariga oid deklaratsiya va paktlarining O'zbekiston huquq tizimidagi implementatsiyasi chuqur tahlil qilingan. Olimning ta'kidlashicha, milliy qonunchiligimiz to'laqonli xalqaro standartlarga, xususan, "Irqiy kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risida"gi Xalqaro Konvensiya talablariga javob beradi.

Huquqshunos olimlar H.T. Odilqoriyev, O.T. Husanov va boshqalarning konstitutsiyaviy huquqqa oid darslik va monografiyalarida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan teng huquqlilik, fuqarolik tamoyillari (O'zbekiston xalqi tushunchasi) va ularning amaliy ahamiyati keng yoritilgan. Ularning fikricha, Konstitutsiya har bir shaxsning huquq va erkinliklarini millati va dinidan qat'i nazar oliy qadriyat darajasiga ko'taradi.

Siyosatshunos olimlardan S. Jo'rayev va boshqalar O'zbekistonda millatlararo totuvlikning siyosiy-huquqiy mexanizmlarini tadqiq etib, davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarda fuqarolik jamiyati institutlarining, xususan, 150 dan ortiq milliy madaniy markazlarning huquqiy maqomi, ularning qonun ustuvorligini ta'minlashdagi ishtirokini tahlil qilganlar. Xorijiy tadqiqotchilardan (masalan, M. Kozhevnikovaning Markaziy Osiyodagi etnik munosabatlar integratsiyasiga oid izlanishlarida) O'zbekistonning millatlararo munosabatlarni boshqarishdagi institutsional tizimi (Millatlararo munosabatlar qo'mitasi faoliyati) noyob va ijobiy tajriba sifatida e'tirof etiladi.

So'nggi yillarda qabul qilingan yirik davlat dasturlari, xususan, "Harakatlar strategiyasi", "Taraqqiyot strategiyasi" va eng muhimi, "O‘zbekiston - 2030" strategiyasi to‘g‘risidagi konseptual hujjatlarda jamiyatda millatlararo totuvlik va konfessiyalararo bag‘rikenglik muhitini mustahkamlash masalalari uzoq muddatli ustuvor maqsadlar sifatida huquqiy jihatdan mustahkamlangan. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mavzuning huquqiy jihatlari keng o'rganilgan bo'lsa-da, yangi tahrirdagi Konstitutsiya va yoshlarni bag'rikenglik ruhida tarbiyalashda huquqiy madaniyatni oshirish masalalari zamonaviy davr talablari asosida doimiy ravishda qayta tahlil qilinishini talab etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot kompleks huquqiy va ijtimoiy tahlilga asoslangan bo'lib, unda quyidagi ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanilgan:

1. Qiyosiy-huquqiy metod: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlaridagi normalarni xalqaro inson huquqlari hujjatlari (Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi,

xalqaro paktlar) bilan taqqoslash, milliy qonunchilikning xalqaro standartlarga mosligini o'rganish.

2. Normativ-huquqiy tahlil usuli: O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, amaldagi qonun hujjatlari (Jinoyat kodeksi, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks, "Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risida"gi qonun va boshqalar), Prezident farmon va qarorlarini tizimli tahlil qilish.

3. Tarixiy-huquqiy yondashuv: Mustaqillik yillarida millatlararo munosabatlarni tartibga soluvchi qonunchilik bazasining evolyutsion rivojlanishini, jumladan, Konstitutsiyaviy islohotlar (2023-yilgi referendum) natijalarini xronologik jihatdan o'rganish.

4. Mantiqiy tahlil va sintez: Jamiyatdagi real ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni huquqiy normalar bilan bog'lash, milliy madaniy markazlar faoliyatining huquqiy maqomini umumlashtirish va shu asosda xulosalar ishlab chiqish.

Asosiy qism: Tadqiqot natijalari va muhokama.

1. Millatlararo munosabatlarning konstitutsiyaviy kafolatlari. Davlatda o'rnatilgan har qanday munosabatlarning poydevorini mamlakatning Asosiy qonuni — Konstitutsiya belgilab beradi. Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi millatlararo munosabatlarni tartibga solish, barcha millat va elat vakillarining tengligini ta'minlash bo'yicha mustahkam huquqiy asoslarni kafolatlaydi.

Ushbu konstitutsiyaviy normalar mamlakatda diskriminatsiya (kamsitish) ning har qanday shaklini qat'iyan taqiqlaydi. "O'zbekiston xalqi" iborasi fuqarolarni etnik xususiyatlariga ko'ra ajratmasdan, ularni yagona davlat atrofida jipslashtiruvchi siyosiy-huquqiy atama hisoblanadi. Bu BMTning "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi"ning 2-moddasiga to'la muvofiqdir.

2. Millatlararo munosabatlarni ta'minlovchi institutsional va qonunchilik mexanizmlari. Konstitutsiyaviy normalarning amalda ishlashini ta'minlash uchun O'zbekistonda maxsus qonunchilik bazasi va institutsional mexanizmlar yaratilgan. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Millatlararo munosabatlar va xorijiy mamlakatlar bilan do‘stlik aloqalari qo‘mitasi davlatning ushbu sohadagi siyosatini amalga oshiruvchi asosiy muvofiqlashtiruvchi organ hisoblanadi. Qo'mita nafaqat davlat idoralari, balki nodavlat notijorat tashkilotlari (NNT) maqomidagi milliy madaniy markazlar (MMM) bilan yaqin hamkorlikda faoliyat olib boradi.

“Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risida”gi, “Jamoat birlashmalari to'g'risida”gi qonunlar asosida mamlakatda 150 dan ortiq turli milliy madaniy markazlar o'z faoliyatini erkin amalga oshirmoqda. Ularning huquqiy maqomi mustaqil yuridik shaxs sifatida kafolatlangan. Davlat tomonidan ularga “Do'stlik uylari” orqali bepul binolar ajratilishi, grantlar va ijtimoiy buyurtmalar ko'rinishida moliyaviy qo'llab-quvvatlanishi Konstitutsiyaning 4-moddasidagi “sharoit yaratadi” degan majburiyatning amaliy ifodasidir. Bundan tashqari, millatlararo munosabatlarga putur yetkazuvchi xatti-harakatlar O'zbekiston qonunchiligi bilan qattiq himoyalangan. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 156-moddasiga binoan, milliy, irqiy, etnik yoki diniy adovat qo‘zg‘atishga qaratilgan harakatlar, shuningdek shaxsning milliy mansubligiga qarab uning huquqlarini bevosita yoki bilvosita cheklash og'ir jinoyat hisoblanadi va qonun bilan jazolanadi. Bu sohada fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini oshirish huquqbuzarliklarning profilaktikasida eng muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

3. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida millatlararo do'stlik masalalariю O'zbekistonning uzoq muddatli taraqqiyot yo'nalishlarini belgilab beruvchi "O‘zbekiston - 2030" strategiyasida millatlararo va konfessiyalararo totuvlikni ta'minlash masalalari eng muhim vazifalardan biri sifatida mustahkamlangan. Huquqiy nuqtai nazardan, bu hujjat davlat organlariga aniq indikatorlar va maqsadli ko'rsatkichlarni belgilab beradi. Yoshlar tarbiyasida, ta'lim tizimida barcha millat vakillarining ona tilida ta'lim olish huquqi (mamlakatimizdagi maktablarda ta'lim 7 tilda — o'zbek, qoraqalpoq, rus, tojik, turkman, qirg'iz, qozoq tillarida olib boriladi) huquqiy jihatdan kafolatlangan va davlat byudjeti hisobidan ta'minlanadi.

Shuningdek, ommaviy axborot vositalarida va raqamli makonda axborot xavfsizligini ta'minlash yuzasidan huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Internet tarmog'ida millatchilik, ksenofobiya (boshqa millatlardan qo'rqish yoki nafratlanish) kabi buzg'unchi g'oyalarni tarqatganlik uchun huquqiy javobgarlik choralari kuchaytirilgan. Bu nafaqat jazo, balki butun jamiyatning xavfsizligini himoya qilish vositasi sanaladi.

Xulosa va takliflar. Olib borilgan kompleks tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston Respublikasida millatlararo munosabatlarni tartibga solishning konstitutsiyaviy-huquqiy poydevori nafaqat yetakchi xalqaro standartlarga to‘la javob beradi, balki xalqimizning tarixiy asriy bag'rikenglik an'analariga ham chuqur asoslanadi. Konstitutsiyaviy normalar jamiyatda har bir millat vakilining o‘zligini anglashi, o'z moddiy va nomoddiy madaniyatini rivojlantirishi, ta'lim olishi va jamiyatning barcha jabhalarida (davlat boshqaruvi, iqtisodiyot, madaniyat) to'laqonli, teng ishtirok etishi uchun zarur va yetarli bo'lgan barcha huquqiy kafolatlarni ta'minlagan. Shu bilan birga, jamiyat taraqqiyoti, axborot texnologiyalarining rivoji va globallashuv jarayonlari millatlararo munosabatlarni tartibga solish sohasini huquqiy jihatdan doimiy ravishda takomillashtirib borishni talab etadi. Ushbu maqsadda quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

1.Huquqiy ta'limni zamonaviylashtirish: Umumiy o'rta va oliy ta'lim muassasalarida, xususan yoshlar o'rtasida Konstitutsiyada belgilangan teng huquqlilik, bag'rikenglik tamoyillarini o'qitishni inson huquqlari fanlari doirasida interaktiv metodlar yordamida yanada kuchaytirish.

2.Milliy madaniy markazlarning huquqiy maqomini kengaytirish: Qonun ijodkorligi jarayonida, xususan, ijtimoiy-madaniy sohalarga oid qonun loyihalari muhokamasida milliy madaniy markazlarning ekspert sifatidagi huquqiy ishtirokini kuchaytirish va ularga normativ-huquqiy hujjatlar loyihalari yuzasidan rasmiy xulosa berish huquqini taqdim etishni ko'rib chiqish.

3.Raqamli muhitda huquqiy tartibni ta'minlash: Ijtimoiy tarmoqlarda millatlararo do'stlikni targ'ib qiluvchi milliy, sifatli media-kontentni ko'paytirish, shu bilan birga, kiber-makonda milliy va irqiy adovat qo'zg'atuvchi axborot xurujlariga qarshi huquqiy va ma'muriy ta'sir choralarining ishlash mexanizmlarini ilg'or xorijiy tajriba asosida zamon talablariga moslashtirish.

4.Xalqaro ekspertiza: Millatlararo munosabatlarga oid qabul qilinayotgan qonunosti hujjatlarini muntazam ravishda inson huquqlari bo'yicha xalqaro tashkilotlar ekspertizasidan o'tkazish amaliyotini kengaytirish.

5.Monitoring tizimini huquqiy mustahkamlash: Hududlarda (viloyat, tuman, mahallalarda) ijtimoiy kayfiyat va millatlararo munosabatlar holatini doimiy monitoring qilib

borish va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nizolarning barvaqt huquqiy profilaktikasini amalga oshirish mexanizmlarini "Mahalla" instituti huquqiy doirasiga kiritish.

Mazkur chora-tadbirlarning amalga oshirilishi O'zbekistonda qonun ustuvorligini mustahkamlashga, fuqarolarning mamlakat kelajagiga bo'lgan ishonchini oshirishga va "Yangi O'zbekiston — bag'rikenglik diyori" g'oyasining amaliyotda to'laqonli namoyon bo'lishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: “O‘zbekiston”, 2023 yil.
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1948 yil 10 dekabrda qabul qilingan).
3. "O‘zbekiston - 2030" strategiyasi to‘g‘risidagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni (11.09.2023 yildagi PF-158-son).
4. Saidov A.X. Xalqaro huquq. Darslik. – T.: Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti, 2001.
5. Odilqoriyev H.T. Konstitutsiyaviy huquq. – T.: TDYU nashriyoti, 2014.
6. Jo'rayev S. O'zbekistonda millatlararo totuvlik: siyosiy va huquqiy tahlil. T.: "Ma'naviyat", 2019.
7. Ziyodov, SH. (2018). O'zbekistonda fuqarolik jamiyati va millatlararo munosabatlar. Huquq va jamiyat jurnali, 2(14).
8. Husanov O.T. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy huquqi. Darslik. – T.: Yuridik adabiyotlar publish, 2022.
9. O‘zbekiston Respublikasining "Nodavlat notijorat tashkilotlari to‘g‘risida"gi Qonuni, 1999 yil 14 aprel.
10. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – T.: Adolat, 2023 (yangi tahriri asosida).
11. Kozhevnikova, Marianna. "Etniklararo munosabatlar va postsovet O'zbekistonida integratsiya siyosati." Postkommunizm muammolari, vol. 61, no. 5, 2014, pp. 58-70.
12. Xalilov A. O'zbekiston: Millatlararo hamjihatlik va bag'rikenglik. T.: "O'zbekiston", 2020.